

ო. თაღეიშვილი

(224) 091

თ-397

პირველი ოსური ხელნაწერების ენა

„მეცნიერება“

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

აკად. გ.წერეთლის სახ. აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

მ. თ ე რ ე ე ვ ი

პირველი მსოფლიო ბრძანაობის და

თბილისი

"მეცნიერება"

1985

49156 + 091(=9156)

81.2 Odet.

№ 397

1) მსუხი 960

2) მსუხი ხეივანე

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია პირველი ოსური ხეივანე-
ბის გზაფარები, ფონეტიკური, მორფოლოგიური და ეტიმოლოგიური
რეზანი.

საანალიზო მასალა შეგროვებულია თანამედროვე ოსური ენის მიწა-
ცემებთან. განსაკუთრებული ყურადღება აქვს სამხრეთი ეტიმოლოგიური
ეროვნებებს: ცალკეა გამოყოფილი სიტყვები, რომლებშიც სემანტიკური
არქაიზმებია დაცული, ასევე სიტყვები, რომლებიც საერთოა ქვეყნებ-
ში რიგობრივად და ძველი ჯავურისათვის.

რედაქტორი პრფ. ჯ. გიუნაშვილი

K 194.256
3

ბიბლიოგრაფია

1926 წლის 24 აპრილს წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების ფონდში ცნობილი საზოგადო მოღვაწის პავლე კარგაშვილის მიერ მოძიებულ იქნა ოსური ხელნაწერი 1802 წლის რამდენიმე პანის პირველი ოსური ხელნაწერი. იგი პატარა მოცულობით - სულ 80 სტრიქონი, შესრულებულია სამი ენაზე: რუსულ, ქართულ და ოსურ ენებზე და ეხება სოფ. ვანაძიის სასამართლოს პაწესებას. იგი სამი სვეტიდან შედგება: პირველი სვეტი რუსულია, მეორე - ქართული, მესამე - ოსური. წინასწარი რუსული ფურცლი, ქართული და ოსური - მისგან დაშორდნენ. ოსური ფურცლი შესრულებულია ქართული გრაფიკით. ხელნაწერი შენახული იქნა საფუძვლიანად გ. ახვლედიანის მიერ და მოხსენებამ დაკრძალული ქართველი ლინგვისტის საზოგადოებაში 1926 წლის 5 ივნისს, გამოქვეყნებულ იქნა იმავე წელს ღებრილის უნივერსიტეტის "მოამბეში" (№ VII). სტატიამ რიგი გამოხმაურება გამოიწვია ოსოლის ოსურებში. ვ. აბაევმა, მაშინვე კერძო ფონდს ახალგაზრდა მეცნიერმა, ხელნაწერი გამოქვეყნა ოსურ ჟურნალ "ფილიპეში", რუსულ-ოსური ფურცლი, ოსურ (ქვეთ) ფურცლი პარალელური - დამატებითი ირრული ფურცლი პაწეს და ფურცლის ბოლოზე ენობრივ მოვლენაზე მიუთითა (ფილიპე, 1927, 1-2). ასევე რიგი მნიშვნელობას მიიღწერა ამ ხელნაწერის მოძიებას ა. ღებრილი. ოსურ მეცნიერის აზრით, ეს ხელნაწერი წარმოადგენს ოსური ენის ადრინდელ მდგომარეობას და მომავალში, ეს კი ამატარის ხელნაწერები კიდევ აღმოჩნდება, ეს რიგი შენახული იქნება.

1927 წელს ვ. აბაევმა გ. ახვლედიანს გამოუგზავნა ოსური კოხე-ვის ხელნაწერის ფოტოკოპი. ხელნაწერი შესრულებულია ი. მაღლუბიძის მიერ 1923 წელს. ამ ხელნაწერის გრაფიკაზე შეკრებამ 1802 წლის ხელნაწერთან შედარებით, რომ ამ უკანასკნელის ავტორი ი. მაღლუბიძე იყო, აღნიშნული კოხევის ფურცლის ფონდურ მოვლენებს გ. ახვლედიანმა

წამოეწივნე სტატისტიკა.

ი. ილიაშვილი. კახეთის გარდასახვის მიზნით და მის მიმდებარე ტერიტორიის განვითარების მიზნით სახელმწიფო წიგნი და განმარტება უნდა იქნას. ერთი ასეთი წიგნისათვის იყო "გამოკრებილი კრებულებანი", რომლის ხელნაწერი ნახულობდა ი. ილიაშვილის მიერ მოსკოვის ძველი აქტების არქივში. მან ამ ხელნაწერის ფოტოკოპიის გასაქმებინა და ჩვენ გადმოგვცა, რისთვისაც გულითადად მადლობას მივუხატულობთ.

ამრიგად, ჩვენ ხელს ვუწყოფს სამი ხელნაწერი, სამივე ი. ილიაშვილის მიერ შესრულებული. ამ ხელნაწერებს ქრონოლოგიურად სამი ადგილი ღირს აქედან სტატისტიკა კიდევ ერთი ხელნაწერი - "ოსურ-ქართული საუბრის წიგნი", შესრულებული ანონიმური ავტორის მიერ, თავ-ბოლო ნაკლები, 40 გვერდის მოცულობით, ინახება საქ. ცენტრ. ბიბლიოთეკაში. ხელნაწერი (ოსური ფურცლი) შესრულებულია ქართული ფრადიკალით.

ჩა ვეძებ უნდა, ამ ხელნაწერისათვის უნდა მასალას იძლევა კახეთის ხელნაწერი და ამიტომ ჩვენ ძირითადად იქ ფიქსირებულ ენობრივ მოვლენებს ვიხილავთ და მოგვიერთი ამ მოვლენის ნათქვამად ვიხილობთ სხვა ხელნაწერების მასალასაც.

რ
300-
ცნობილ,
მეტი მე
იწვევს
ჩემი მ
წავლად
რომლის
ი
იღო. მ
რუმიდ
რ
იყო აქ
ვალებ
რისთვის
იქნოს
ა
ვანათ

1 ი. ი.
სა
2 იქ
3 იბ
რე

ხელნაწერების ინტერპრეტაცია

როგორც აღვნიშნეთ, პირველი სამი ხელნაწერის ავტორი ი. იალღუზიძეა. იგი დაიბადა 1775 წელს ოსეთში, ჯავის რაიონში. მისივე ცნობით, "ძროსა ჯერეთ მცირე წიგნებისა ჩემისასა წარმოუყვანილ ვიქმენ მე ოსეთიდან საქარტველსა მიწა, სადაცა საქარტველს მეფემან ირავლი მეორემან, ჰსცდა რა ჩემი წარმოუბისათვის, ბრძანა მიცემა ჩემი მამისა არხიმანდრიტისადმი ნათლის მცემლის მოწასტრისა, სასწავლებლად კიბვისა საკვლესიოთა წიგნთაჲსა ქარტულსა ენასა ზედა, რომლისადმი განვიხილავდეთ მასთანა!"¹

ი. იალღუზიძემ თავის ძროსათვის შესანიშნავი განათლება მიიღო. მან დავით გარეჯის მონასტერში განწესებულ მღვდელ იოანე ქარტუმიძესთან შეიხმავლა ფილოსოფია, ქართული ზეპირსიტყვიერება.

როგესაც საქარტველ ოსეთს შეუერთდა, ი. იალღუზიძე მიწვეული იყო აქაური სამხედრო სამოქალაქო მმართველის მიერ; მან ყოველი პატივად ამ მმართველსა მოწოდებით და კეთილსინდისიერად შეასრულა, რისთვისაც, როგორც ღვთისმცემი აღნიშნავს, დააჯილდოვეს "ჩემ-სა წელსა ოქროს მედლით დასაკიდებლად ყელსა ზეა წიგნისა ღებნი"².

ამ პერიოდს (1802 წ.) ეკუთვნის ი. იალღუზიძის ხელნაწერი სოფ. ვანათში სასამართლოს დაარსების შესახებ.³

1 ი. იალღუზიძის ავტობიოგრაფიიდან. საქ. ცენტრ. არქივი, ფ. 488, საქმი 488, ფურც. 109.

2 იქვე, ფურც. 112.

3 იხ. Г. С. Ахвледиани, Осетинская рукопись 1802 г., Сборник избранных работ по осетинскому языку, I, с. 91-106.

1820 წლიდან ი.ნაღუზიძემ განიხილა სემინარი-
აში ქართული და რუსული ენების მასწავლებლად, სადაც ამ წლებს ას-
წავლიდა სემინარიაში მიღებული რუს ბავშვებს.

ი.ნაღუზიძემ გარდაიცვალა 1830 წლის 5 აგვისტოს ღმრთისძე,
ქუდიშვილის ეპიკოპოსის დროს.⁴

ი.ნაღუზიძემ თავისი მოღვაწეობა ქართული წიგნების გადმო-
წერით დაიწყო. მან მრავალი ქართული წიგნი გადმოწერა, მათ შორის
"ვეფხისტყაოსანი" და სულხან-საბა ორბელიანის "სიტყვის კონა".

ა.ხახანაშვილის ცნობით, "ვეფხისტყაოსანი" ი.ნაღუზიძეს გა-
დმოწერა 1811 წელს და რომ ეს ცალი იმავდროს პარიზის ნაგონარულ
ბიბლიოთეკაში⁵. ეგვე ცნობა გამოქვეყნებული იქნა 1938 წ. № 32
"ლიტერატურულ საქარველოში".

ჩვენს მიერ აზიის ხალხთა ინსტიტუტის ღვინგრაფის განყოფილ-
ბის არქივში (შეფრთხი 74) ნახულ იქნა ი.ნაღუზიძის მიერ გადმოწერილი
"ვეფხისტყაოსანი"; ხელნაწერი შეიცავს 147 ფურცელს, დაწერილია წი-
ლი, ლამაზი ხელით. ბოლოს მიწერილი აქვს ანბანი: "დოგება წიგნსა
წიგნსა მსრულსა. სრულ იქმნა წელითა იოანე ნაღუზიძის მისათა ა-
რის 21. წელსა 1811".

გ.ახვლედიანი და ა.შანიძე წარმოგვიგზავნეს ი.ნაღუზიძის მი-
ერ გადმოწერილი ქართული წიგნების რასახელეძიანი⁶. მათ მიერ მოწვევნილი
ცნობას შეიძლება დაემატოს ის, რომ ი.ნაღუზიძემ საბას "სიტყვის

4 ი.ნაღუზიძის ბიოგრაფიის შესახებ ვრცელად იხ. Дз.Гугкаев, О жи-
зни и деятельности И.Ялгузидзе, Изв.ЮНИИ, УШ, 1955, с.281-288.

5 Г.Бочоридзе, И.Ялгузидзе, Изв.ЮНИИ, III, 1936, с.288.

6 Г.С.Ахвледиани, Азгыუзыდზე ლყანეის ალფარე, ჟაგუჟუჟი,
1928, ს.97; ა.შანიძე, ერთი ფურცელი ქარველითა და რუსთა კრე-
წული ურთიერთობის ისტორიიდან, მაცნე, I, 1964, გვ.170.

კონა" გადმოიწერა 1807 წელს შავსთეთის, 1808 წელს (საკუთარი ჩამატებებით) ქუთაისის ქვეყნის ასპრისადვის, 1812 წელს და პირველი (უთარო, ანდერძიკარგული), როგორც ჩანს, ი. იალღუზიდეს მიწოდებისა და მისი მფლობელის ქუთაისისადვის. ეს უნდა იყოს პირველადი იალღუზიდის დასახელება შორის?

ი. იალღუზიდეს ქართული ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც პოეტი. შავის სივრცის უკანასკნელი პერიოდში მან დაიწყო ქართული ენაზე ლექსების წერა. მას ეკუთვნის პოემა "ალღუზიანი".

მისი ლექსებიდან ჩვენამდე მოაღწია ორმა: ერთი 5 სტროფიანი აკროსტიხი; თითოეულ სტროფში 5 სტრიქონი, მეორე - 1 სტროფიანი, ესეც 5 სტრიქონიანი. ორივე ლექსი ავტორმა მიუძღვნა ქუთაისის ბიჭების ასულ ქეთელს (მეფისწულ იოანე გიორგის ძის ცოლს). პირველად ეს ლექსები გ. რუხაძემ გამოაქვეყნა⁸. მათი რუსული თარგმანი მოცემული აქვს ძ. გუგუაძეს⁹.

პოემა "ალღუზიანი" შავის დროზე მრავალი მკვლევარის ყურადღება მიიზიდა. ამ პოემაში გადმოცემულია ოს-ჩერქეზთა მეფის ალღუზონის საგმირო საქმედები. პოემა შედგება 5 თავისაგან. 1924 წლამდე "ალღუზიანის" ავტორის ვინაობა არ იყო გარკვეული. მკვლევართა უმრავლესობას (მ. ჯანაშვილი, ე. ლომთაძე, ა. ხახანაშვილი) პოემა

7 დავით და იოანე ბაგრატიონების ლექსიკონური ნაშრომები (გუგუ-სტი გამოსაცემად მოამზადა, გამომცემი და საბჭოთაო პაუზო-ლი ქუთაისში), თბილისი, 1967, გვ. 55-56.

8 გ. რუხაძე, ქართული ეპოსი გადმოცემული ხანის ლიტერატურაში, თბილისი, 1939.

9 Дз. Гугкаев, Произведения Ивана Ялгузидзе, Изв. ЮНИИ, 1957, 246-247. თარგმანი გაკეთებულია ვ. გონიშვილის მიერ.

მიანდრა ისტორიულ ნაწარმოებებზე.¹⁰ ვ. მიწერს პოემა "აღმშობიანის" ავტორი მიანდრა დიდ წიგნობებზე და ზვითონ პოემა ვი - გურაძეების ღირსად.¹¹

უფრო მეტად ი. იალოუზიძე მნიშვნელოვანია როგორც მთარგმნელი ქართულიდან რუსულ ენაზე და, უპირველეს ყოვლისა, როგორც რუსული დამწერლობის დამაარსებელი. 1802 წლის ხელნაწერი სოფ. ვანათში სასამართლოს დანუსტების შესახებ შედგენილია სამი ენაზე: რუსულად, ქართულად და რუსულად. როგორც ეს გ. ახვლედიანმა გამოთქვა, რუსული ფაქსილი ამ ხელნაწერისა ი. იალოუზიძეს ეკუთვნის.¹²

ფაქსილი დანუსტილია ქართული ასოებით. ქართული გრაფიკა ი. იალოუზიძემ გამოიყენა მის მიერ ქართულიდან რუსულზე ნათარგმნ საეკლესიო წიგნებშიც. ამ ნათარგმნებიდან 1820-24 წლებში დანიშნულია შემდეგნი:

1. ლავანთ (საყისკრთონი და სამწუხრთონი, ვაჭეხიზმისი და მიკლქისი სიონიანებრი მღვდლისი სწავლა) - დანიშნულია 1820 წ. გირაჟი 300 ეგზემპლ.

2. საღმრთო ღმერთისი - დანიშნულია 1821 წ. გირაჟი 600 ეგზემპლ.

3. გამოკრებილი კურთხევანი (წესი წმიდისა ნათლისღებისა, წინაპრებისა, ქორწინებისა და დაფიცებისა) - დანიშნულია 1824 წ. გირაჟი 500 ეგზემპლ.

10 М. Джанашивили, Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа, с. 189; Л. Лопатинский, там же, с. 198. А. Хаханов, Очерки по истории грузинской словесности, т. 3, с. 58.

11 ЖМИП за октябрь, 1897, с. 336-337.

12 Г. Ахвледиани, Осетинская рукопись 1802 года, Сборник избранных работ по осетинскому языку, с. 91-106.

ყველა ჩამოთვლილ წიგნში მოცემულია ქართულ-ოსური ფეხსტრი: ქარ-
თული მარცხნივ და ოსური მარჯვნივ. ყველა ეს წიგნი ძველი ქართული
ასოებით (ხუცურით) არის დაბეჭდილი.

ი. იალღუზიძემ ქართული ენის გრაფიკის საფუძველზე შექმნა ოსუ-
რი ანბანი, რომელიც დაბეჭდა ქ. თბილისში 1821 წელს. ესეც ქართულ-
ოსური წიგნია, დაბეჭდილი ხუცური ძირითადი.

1820-23 წლებში ი. იალღუზიძემ გამოაქვეყნა ქართულიდან ოსურზე
თხზავნი, რომელიც დატულია ხელნაწერის სახით სამი ცალკე:

1. საქარმეველს ცენტრალურ არქივში (ფონდი $\frac{223}{1446}$, № 651).
2. ამიის ხალხთა ინსტიტუტის ლენინგრადის განყოფილების არქივ-
ში (11, 2, 44).

3. მოსკოვის ძველი აქტების ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში
(ფონდი 381, № 1292).¹³

ი. იალღუზიძემ დიდი მოწოდებით შეასრულა თხზავნის თარგმანი.

მისი აპრიორული საუკუნისი წიგნების თარგმანები თითქმის ნაპრაგის
მომბაძება იყო ისეთი დიდი საქმისათვის, როგორიც იყო თხზავნის თარ-
გმნა. თარგმანი გაურკვეველი მიზეზების გამო არ დაბეჭდილა. ეს ფაქ-
ტი მით უმეტეს საოცარია, რადგან უკუნისისათვის მეტად საჭირო სწო-
რად თხზავნი იყო. ამას ისიც მოწმობს, რომ ი. იალღუზიძის მიერ თარ-
გმნილი საუკუნისი წიგნებიდან არც ერთ თარგმანს არ ითქვამია ისე-
თი დიდი ყურადღება, როგორიც მიიქცია თხზავნის თარგმანმა.

თხზავნის ოსურ ენაზე თარგმნის ინიციატორი, რა თქმა უნდა, ვინ-
მე დიდი მანამდებობის სასულიერო პირი უნდა ყოფილიყო. მართლაც,
1821 წლის 1 ივნისს საქარმეველს ეგზარხოსმა მეოფილად შემ სინოდი-

¹³ ეს ცალი ნახული იქნა პრფ. ა. მანოილის მიერ 1963 წ. იხ. მისი
"ერთი ფურცელი ქარმეველთა და ოსთა კულტურული ურთიერთობის ისტო-
რიიდან", მაცნე, I, თბილისი, 1964, გვ. 170-176.

საპირი გაგზავნილი მოხსენებებითი ოსი ხაღბის ქრისტიანებზე მოქმედების
 შედეგად მიიღებოდა შემდეგი პასუხები: 1. ოსურ ენაზე არ
 სუბიქს არავინ იცნობდა; 2. სოფლებში განთავსებული
 მიწვევებმა არ იცნობდნენ ოსურს და ღვთისმეტყველებს. მაგრამ
 ახლა, - წერს ეგზარქოსი, - "რძეობის გამოცემის გამო მიწვევებმა,
 მიუხედავად აზნაურის იმდენივე, ნიჭიერი კაცის ქრისტიანობა ოსურზე
 მომარაგებდათ!"¹⁴ აქვე აღიწერა ქვე აღნიშნულს, რომ ი. იმდენივე
 მიწვევების იმდენი ოსური და ქრისტიანი ენები და ამ მიხედვით "მიწვევებმა
 მას უფრო მეტი უნდა უნდა!"¹⁵

ამ მოხსენებებზე ი. იმდენივეს შიშვე გამოთქმის მიხედვით
 რამდენიმე საკუთარი წიგნი, რაც ჩანს იმდენივეს მიხედვით,
 რომელიც მან 1820 წ. 15 მაისს გაუგზავნა ეგზარქოსს ღვთისმეტყველს.¹⁶

1820-23 წლებში ი. იმდენივეს გამოთქმის ქრისტიანული ოსურზე
 "ოხმავი". ხელნაწერი (მხელე ოსური ტექსტი) დაწერილია მიხედვით.¹⁷

ი. იმდენივეს მიერ მომზადებული წიგნები დაბეჭდილია ხუცურით.
 რამდენივეს იმდენივე დაწერილი ამ წიგნების ხელნაწერები? ყველა გა-
 მოცემული - მიხედვით. "ოხმავი" რომ დაბეჭდილიყო, ისიც უსაძუ-
 რი "ხუცური" დაბეჭდებოდა. ასე რომ, იმდენივეს წერდა მიხედვით,

¹⁴ საქართველოს ცენტრ. № 1 ტ. არქივი, ფ. 488, საქმი 448, ფურც. 6.

¹⁵ იქვე, ფურც. 7.

¹⁶ იქვე, ფ. 488, საქმი № 508, ფურც. 3-4.

¹⁷ ქრისტიანი აზნაური არაქრისტიანი ენისათვის იმდენივეს გამოცემებზე
 და სხვა ენებზე. მაგ., ხელნაწერის სახით არსებობს სპარსული
 ენის ოხმავი ქრისტიან-მიხედვით მიხედვით, არა უგვიანეს
 XVII საუკუნისა. იხ. Н. Марр, Описание персидского рукописного
 четвероевангелия, сохранившегося в грузинской транскрипции,
 Запв, т. III, СПб., 188, с. 377-381; ასევე ღვთისმეტყველი სახარება -
 ხელნაწერი, ქრისტიან-მიხედვით, ნათქვამი ქრისტიანული ღვთისმეტყველი
 1789 წ. იხ. საქ. ც. არქივი, ქრისტიან ხელნაწერთა კოლექციის აღწე-
 რი, II, გვ. 54 და სხვ.

წიგნები 30 იბეჭდებოდა ხუცურით. ამის შესახებ მოგვამოვება ღვთის
ნაღვრების მიხედვით: "ქართულთა ასოთაგან საეკლესიოთა ძალუმიძნით
მოხმბარებულ ყოფად საეკლესიოთა წიგნთა შინა, ხოლო სამოქალაქოთა -
ჯერწერილთა შინა"¹⁸ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სამხრეთ
ოსეთის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომელმა ი.ნ. ცხომ-
რეშვიამ მოსკოვის ძველი აქტების არქივში ნახა ი. ნაღვრების მიერ
თარგმნილი საეკლესიო წიგნების ხელნაწერები და მათი ფოტოპირი და-
ამბადებინა. ხელნაწერები დაწერილია მხედრულით (დაბეჭდილი 30, რე-
გორც ვიქვით, ხუცურითა)¹⁹

ი. ნაღვრების მიერ თარგმნილი წიგნები დაწერილია ძველ ქავურ
კილოვადზე. მიუხედავად ამისა, ის ურთიანად გასაგები იყო როგორც
სამხრეთ, ასევე ჩრდილოეთ ოსეთის მკვიდრთათვის, მათ შორის რეგულარ-
ბისათვისაც. ეს წიგნები იგზავნებოდა როგორც სამხრეთ, ასევე ჩრდი-
ლოეთ ოსეთის სამრევლოებში. ამას ადასტურებს საქ. ცენტრალურ ისტო-
რიურ არქივში დაცული მასალები²⁰ ვ. მილერის მიერ რეგორის სოფ. სხურ
რეგორში ნახული წიგნი "საყისკრონო და სამწუხრონი, შემოკლებული
კატეხისმოხი და ქრისტიანებრი სწავლა", თარგმნილი ი. ნაღვრების
მიერ²¹

18 საქ. ცენტრ. არქივი, ფ. 488, საქმე 508, ფურც. 4.

19 ЦГАДА, ф. 381, д. 1726.

20 1. "О разсылке книг на осетинском языке в осетинския церкви
и приходи", 19 июля, 1825 г., ф. 488, საქმე № 139, ფურც. 1-32.

2. "ხელწერილი მიცემისა მღუბელთა მიერ ოსეთის სამრევლოებთანა
წიგნთა საღმრთოსა ჟამის წიგნისათა", 1821 წ. ფ. 448, საქმე
№ 508, გვ. 20-21.

3. "სიამ მიცემისა მღუბელთა მიერ ოსეთის მრევლთა წიგნისა, რე-
მელსაც უნებების ლავანი და კატეხისმოხი მოკლითა ქრისტიანობ-
რიკითა გნებობითა სწავლითა". 1820 წ. ივვ, ფურც. 13-19.

21 Вс. Миллер, Осетинския этюды, II, с. I.

საქართველოს ცენტრალურ ისტორიულ არქივში საქართველოს ეგზარ-
ხოსის კანცლარიის ფონდში დაცულია საბუთები, რომელნიც ნათელს
ჰყვანს ომბსაჟის მარგინის ისტორიას.²²

1820 წლის 6 დეკემბერს საქართველოს ეგზარხოსი ჟოფილაქი²³
უგზავნის მოხსენებას (№ 759) სინოპს და ამ მოხსენებების ასლს უგზავ-
ნის თავად გოლიცინს.²⁴ ამ ასლს დარღული აქვს ასეთი მიწაწერი:

"ქვენი ბრძანებულებისათვის ცნობილი ოსი აზნაური იალღუბიძე თან-
ხმებდა ყველა ომბსაჟის თავის გადამარგინას ოსურ ენაზე. გთხოვთ გან-
კარგულებას. 6 დეკემბერი. 1820 წ." ²⁵

1821 წლის 10 აპრილს საქართველოს ეგზარხოსმა ჟოფილაქიმ
თავად გოლიცინისათვის მიიღო ვრცელი მომართვა, სადაც აღნიშნულია,
რომ იალღუბიძის წინადადება ომბსაჟის გადამარგინის შესახებ რუსე-
თის ბიბლიურ საზოგადოების კომიტეტმა მიიღო დიდი კმაყოფილებით
და მაგრამ უფროსი ი. იალღუბიძეს ასეთი სასარგებლო საქმის განწყ-
ობისათვის. აქვე გოლიცინი სთხოვს ჟოფილაქს, რომ ჯერ გაკეთდეს
ერთი თავის მარგინი, რომლის შემოწმებაც ეგზარხოსმა ჟოფილაქიმ,
კომიტეტის თხოვნით, უნდა დაავალოს ოსურის მიტოვებული პირებს და შემ-
დეგ ეს უნდა გადამოგზავნოს მასთან, თავად გოლიცინთან.²⁶

22 ფონდი 488, საქმი № 508, 723.

23 ჟოფილაქი რუსანოვი, ეროვნებით რუსი, არხანგელსკის ეპარქიიდან,
ყოფილი ეპისკოპოსის კანცლისა, შემდეგში არქივეპისკოპოსის რიგა-
ნისა. საქართველოში გადმოყვანილი იქნა 1817 წელს. გარდაიცვალა
საქართველოში 1821 წლის 19 ივლისს.

24 ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე გოლიცინი (1773-1844), რუსეთის ბიბ-
ლიური საზოგადოების პრეზიდენტი და სასულიერო საუბუდეებისა და
სახალხო განათლების მინისტრი.

25 ფონდი 488, საქმი № 508, ფურც. 7.

26 იქვე, ფურც. 10.

ი. იალღუზიძეს, როგორც ეს ომბუდსმენის წინასწარგაცემიდან ჩანს, ჰქვია 1820 წლის ნოემბრის 15-დან დაუწყია მარტინა, ე.ი. მანამ, სანამ ეგზარხოსი მეოფილად ადის ნუშარვას გამომგზავნა.

1822 წელს, ივნისის 3-ს იალღუზიძე ეგზარხოს იწინასწარ²⁷ (მეოფილად ჰქვია გარდაცვლილი იყო) სწერს მოხსენებას, რომ მან ომბუდსმენის მარტინა ჰქვია დაამტკიცა და მხოლოდს ომბუდსმენი შეიმოწმებოდა იქნეს ოსური და ქართული ენების ჯარის მცოდნეების მიერ, რომელიც, მოხსენიებენ რა ომბუდსმენის ტექსტის კითხვას, გზავნიან იმდენად მადიანად შენიშვნებს და გაუგებარ სიტყვებსაც ახსნიან. იგი ღვიძლივით ასახელებს ასეთ პირებს: გორის მაზრის მავანს მალა რევაზის ძე ერისთავს²⁸, რომლის მამულშიც ცხოვრობდნენ ოსები, და ამავად მავანის სასახლის დეკანოზს გიორგი ბიბილოვს²⁹.

ეგზარხოსმა მეორე პიროვნება, ე.ი. 4 ივნისს, წერილობით შეაფრთხილა მავან ერისთავს ი. იალღუზიძის თხოვნა და მავანის მიხედვაც სთხოვა, რომ "რამდენა ჟამისა შესწორებისა მის ნაშრომისა და მასთანა და შეუენთან მცოფს მამას დეკანოზს გიორგი ბიბილოვსა თანა ჰქონდეს მქვენივან ნება, რა იმყოფებოდნენ ორნი ანუ სამნი ნაშრომებნი ქრისტიანად ოსნი მქუენთა ყმათაგანნი, ესრეონი, რომელიც იყო-დენიცა განმარტება მათ ღუესთა, რომელიცა ამ წმიდის სახარების მარტინიდან იყვნენ მათთვის მიუხეობდნენ"³⁰.

აქვე არის წარმოდგენილი 4 ივნისს გადამუშავებული ორდერი "მცოფსა სასახლის ეკლესიასა შინა მავანის მალა ერისთავისა და მამას დეკანოზისა

27 იწინასწარ ვასილევსკი, სინოპის წევრი, ყოფილი ეპისკოპოსი ტაშკანისა, შემდეგ არქიეპისკოპოსი ასტრახანისა, საქარტველოში გადმოყვანილი იქნა 1821 წელს.

28 ქსნის ერისთავი, შვილი ერეკლე მეფის ქალიშვილის ანასტასიასი.

29 ღონი 488, საქმედი № 508, ფურც. 26.

30 იქვე, ფურც. 27.

ნოზს გიორგი ბიბილურის, გაყვამული იონა ევბარხოზის მიერ³¹ აქამ
იგნავა გამოეშვები, რაც თავად მალა ერიხთაჲსადმი მიმართავა
ნათქვამი.

ამრიგად, მიიღო რა ნებართვა სახარების ჭეშსტის შემოწმებისა,
ი. იალუჭიძე მ. ერიხთაჲსა და გ. ბიბილურის თანხლებით წავიდა
მ. ერიხთაჲს სამეფოებელთა: სოფ. ბონკარს, ეკლავანს და ნიჭოქს.
მისი მოსახლეობის თანდასწრებით გ. ბიბილური კითხულობდა ქართული
რეხთაჲს ერთ მუხლს, იალუჭიძე ამავად მუხლს კითხულობდა რუსულად.
რუსული სახარება ეკლავა მალა ერიხთაჲს. "უკეთეს საჭირო იქმნებოდა
ურთიერთისა შესწორებისათვის და უკეთეს დასჭირებოდა გამართვა,
ვეფერებოდა, რაოდენ ძალი გვებოდა. და უკეთეს არა მათსა გამოვინათსა
ვაკმაყოფიო. და ესრეთ სრულ ვაჟავით ს' დ რეხივ თავი³²

ი. იალუჭიძე უფრო ადრე, 3 ივლისს, მ. ერიხთაჲს უკეთეს ამ-
ავ ბინასის მოხსენებას ევბარხოზს იონას. მიხლოდა ის, რაც იალუ-
ჭიძემ ვერ დაწერა მოწიგებისა და თავმდაბლობის გამო, მოხსენებულ
აქვს მ. ერიხთაჲს: "... და ვიწყებოდა წარკითხვას ქართულისა, და
მ' დ რუსულისა მუხლოდ მუხლად. რამელსა ისმენდნენ კრძალულად.
და ვიხილეთ სარგებლობა ამა მოქმედებისა მათ ღვთაა მიმართ, ვი-
ნაჲგან განმგონი იქმნენ. და რამელამი ცრემლადმეცა...
ვინაჲგან არა ვარ ს' უმეცარ ღვთაა ენისა და იკითხებოდა რა მუხ-
ლოდ მუხლად ქართული და რუსული, მესმოდა თარგმნილ კუთილ და ადვილ
გასაგონი მათი, რამელსა ისმენდნენ და სიამოვნებდნენ³³

სოფლებში შემოწმების შემდეგ შედგა კომისია, რამელშიც შედი-
ოდნენ: იონა არქიეპისკოპოსი, ნიკო პავლითის ძე ჩუბინოვი და ლეონტი

31 ჟურნალ 488, საქმე № 508, ჟურნ. 28.

32 ი. იალუჭიძის მოხსენება ევბარხოზს იონასადმი 1822 წ. 7 ივლისს,
იქვე, ჟურნ. 32.

33 იქვე, ჟურნ. 31.

ი. იალუჭიძე. ი. იალუჭიძე
და ქართულად. ნ. ჩუბინო
და რუსულს; ევბარხოზს
და წევრნი თარგმნიდნენ

ამრიგად, რეხთა
ლებში და მერე სავა
ეწინი შესწორების შე
ეწინი კომისიის მი
ი. იალუჭიძემ დაწერა

1823 წ. 23 ა.

რეხიგონა ანგარიში

1822 წელს. ამ ანგ

რეხისათვის უკვე

დაწარჩენი ორი თავ

რეხი თავით გამოწ

რ. მ.) გამოცხადდა

კომისიის მიერ დასაბ

რეხთაჲს გ

რასაც ღვთაა ი.

მ' და ვიწყებოდა სა

ნათქვამს ივ- დ

თავადილად მი

დღესა ექსარხოზ

34 ჟურნალ 488,

35 იქვე.

36 ხელნაწერი
писей, Ар

ნაღუზიძე. ი. ნაღუზიძე გოვარდ მუხრანის კოხტულოშა მსურად და ხსნი-
და ჟარტულად. ნ. ჩუბინოვი და ევდარხოსია იონაძე შეუძარეს სლავურს
და რუსულს; ევდარხოსია იონაძე შეუძარა ლათინურ მთხავესაც. კომისი-
ის წევრნი მთარგმნელს უხსნიდნენ ბოგოვრთ საეკლესიო ღერძინს.³⁴

ამრიგად, მთხავეს ხელნაწერი შეიმოწმა ორჯერ: ჯერ მსურ სოფ-
ელში და ბერე სპეციალური კომისიის მიერ. უდავოა, ხელნაწერი ამ-
დენი შესწორების შემდეგ აღარ ივარგებდა რუსეთის ბიბლიური საზოგად-
ოების კომიტეტში გასასაგზავნად; საჭირო იყო მისი გადართვა და
ი. ნაღუზიძეში დაწვრი მისი გადართვა.

1823 წ. 23 აპრილს საქარტველოს ევდარხოსია იონაძე სინოპს და-
რუგინა ანგარიში მსურის სასულიერო კომისიის მიწვევების შესახებ
1822 წელს. ამ ანგარიშიდან ჩანს, რომ ი. ნაღუზიძე 1823 წლის აპ-
რილისათვის უკვე გადართვა მეორად მათეს და მარკოზის თავები და
დანარჩენი ორი თავიც უკვე გადართვის პროცესში იყო. "როგორც კი ეს
ორი თავიც გადართვდა, ჩვენ მაშინ შევძლებთ მის (მთელი მთხავეს -
რ.მ.) გასაგზავნას რუსეთის ბიბლიური საზოგადოების პეტერბურგის
კომიტეტში რასაბეჭდად".³⁵

მთხავეს გადართვა მთლიანად დამთავრდა 1823 წლის 25 მაისს,
რასაც დავითი ი. ნაღუზიძე წერს მთხავეს წინასიტყვაობაში: "ამას
გა ვიძიებდი სამსა წელსა დღე და ღამე რელიცა ვინცა ჩუგ-წელსა,
ნოვებურს ივ- დღესა კეთილ დარბევითა საქარტველსა ევდარხოსიასა
მეოფილად მიმწოდებოდა და სრულ ვაჟად ჩუგ-წელსა მაისს კე-
დღესა ევდარხოსიისა იონაძის არხივების კომისიასა".³⁶

34 ფონდი 488, საქმი № 723, ფურც. 10.

35 იქვე.

36 ხელნაწერის წინასიტყვაობა ИВАН СССР, сектор восточных руко-
писей, Архив, II, 2, 44.

თარგმანი გადანიჭეს ორჯერ. მეორე ცალი ზედაპირიდან
 სასტამბო მიმზადებული ფურცლი იყო. სწორედ ეს ცალი იმავად წელს
 (1823 წ.) გადამზადებულ იქნა რუსეთის ბიბლიური საზოგადოების პე-
 ტერბურგის კომიტეტში. კომიტეტმა მოიწონა და ბრძანა მისი გამოცე-
 მა მოსკოვში იქაური კომიტეტის მიერ 2000 ცალად.³⁷ მოსკოვში იმი-
 ტომ, რომ "წიგნი უნდა დაბეჭდილიყო ძველი ქართული შრიფტით. ასევე
 შრიფტი კი იმ ხანებში მხოლოდ მოსკოვში მოიპოვებოდა, სინოდის სტამ-
 ბაში".³⁸ წიგნი არ დაბეჭდილა. ამას მოწმობს ის, რომ ა.შოგრაენმა
 1835-44 წლებში თარგმანი გამოიყენა ხელნაწერის სახით. საბუღის-
 ხმა 1831 წელს ეგზარხოს იონას მიერ გაგზავნილი მიმართვა მთავარ-
 სარდალ პასკუვიჩისადმი. ამ მიმართვიდან ჩანს, რომ იმ დროისათვის
 ოთხთავი არ იყო დაბეჭდილი.³⁹ პროფ. ა. მანინძე დაბეჭდილობა ამბობს,
 რომ წიგნი არ დაბეჭდილა.⁴⁰ პირველი ცალი ზედაპირიდან
 ა.შოგრაენის არქივში აღმოჩნდა. ზედაპირ ა.შოგრაენი არსად არ ამბობს,
 საიდან მოხდა მასთან ეს ხელნაწერი. სავარაუდოა, რომ მან ეს ხელ-
 ნაწერი ღილისში ყოფნის დროს (1835 წ.) შეიძინა. "მავი" ცალი კი
 ოთხთავის ხელნაწერისა, რა ზედა უნდა, ღილისში პარჩა.

ღილისის ცენტრალურ არქივში დაცულ ოთხთავს პირიქითადაა ვუწო-
 რებთ ღილისის ოთხთავს, აზიის ხალხთა ინსტიტუტის ენოგრაფიის გან-
 ყოფილების არქივში დაცულს - ენოგრაფიის ოთხთავს, მოსკოვის ძველი
 აქტების ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში დაცულს - მოსკოვის ოთხთავს.

37 История грузинской иерархий, 1853, с.81.

38 ა. მანინძე, ერთი ფურცელი ქართულად და ოსთა კულტურული ურთიერ-
 თების ისტორიიდან, მაცნე, I, 1964, გვ.172.

39 იხ. Г.Бочоридзе, Иоанн Ялгузидзе, с.286.

40 ა. მანინძე, ერთი ფურცელი ქართულად და ოსთა კულტურული ურთიერ-
 თების ისტორიიდან, გვ.173.

ღილისის ოთხთავი
 იმდენი, მოღუწეო ღერის
 კულტური მუხლი იწყება ას-
 ზიური სახელებით ასომთა-
 ჟრ-ოთი წერტილით. სადა-
 დადავითი რიცხობრივი
 ხაზი დაწყებული. გადმო-
 წი 1818 წელს უწვევდეს
 ხელნაწერი დაწერილი
 შენახულები. შენახულები
 ხელნაწერს აკლავს ლუკას
 ესენის სხვა ქართულ
 ნაწერში).

ხელნაწერი კარგად
 დაცულია. ხელნაწერი
 - ენოგრაფიის ოთ-
 ხთავს 1-97 ფურცელს,
 ფურცლები დაწერილი,
 იწყება ასომთავრული
 გოგრაფიური სახელი
 წერტილი უსხვად. სა-
 ბის სადავად ას-
 დამუხდა ემხვევა

ცლებზე ხელმარჯვენად

ДЯ (მარჯვენა ფურცელი)

ДЯ კი ხელმარჯვენად

ფაბრიკაში, მედიონი

41 იხ. С.А.Клепиш, с.152, № 34.

თბილისის ომბსადვი (ფ. ²³³~~1446~~, საქმე № 651) პაწეროლია მხედრული
ანბანით, მოღურჯო ღერის ქაღალდზე. ზომა 37 X 33, 149 ფურცელი.
ყოველი მუხლი იწყება ასომთავრულით. საკუთარი სახელები და გეოგრა-
ფიული სახელებიც ასომთავრულითაა პაწყებული. მუხლების პასასრულს
ორ-ორი წერტილია. სათვალვად გამოყენებულია რიცხვები, თავების
სათვალვაც რიცხობრივია, მხოლოდ რიცხვის პასახელება ასომთავრული-
თაა პაწყებული. გაწყვილებული ფურცლების მარჯვენა მხარეს ჭვირნიშა-
ნი 1818 წელს უჩვენებს.

ხელნაწერი პაწეროლია ერთი ხელით, მავი მივლით. ძალიან ბევრია
შესწორებები. შესწორებები უფრო მკრთალი მივლითაა შესრულებული.
ხელნაწერს აკლია ლუკას ბოლო თავი და წინასიტყვაობიდანც (სწორედ
ესენია სხვა ქაღალდზე და სხვა ხელით შესრულებული ღენინგრაფის ხელ-
ნაწერში).

ხელნაწერი კარგად არის შენახული: ფაქსტი ყველგან გარკვევით
იკითხება. ხელნაწერი პათარილებულია 1822 წლით.

ღენინგრაფის ომბსადვი (11, 2,44) აკინძულია მუყაოს ყრამი, შე-
იყავს 1-97 ფურცელს, ზომა 33,5 X 22,5. ხელნაწერი ღურჯი ქაღალდის
ფურცელზეა პაწეროლი, ასოები - ქართული, მხედრული. ყოველი მუხლი
იწყება ასომთავრულით. ასომთავრულით არის საკუთარი სახელების და
გეოგრაფიული სახელების პასაწყისიც. მუხლების პასასრულს ორ-ორი
წერტილი უსხვებს. სათვალვად გამოყენებულია ქართული ასოები: თავე-
ბის სათვალვად ასომთავრულია, მუხლების სათვალვად - მხედრული.
პამუხლვა ემთხვევა ქართული სახარების პამუხლვას. გაწყვილებულ ფურ-
ცელზე ხელმარჯვნივ ჭვირნიშანი 1819 წელს უჩვენებს, ხელმარცხნივ -
ДЯ (მარჯვენა ფურცელზე - ქაღალდის პამგალების წელია აღნიშნული,
ДЯ კი ხელისნის ინიციალებია). ეს ქაღალდი პამგადა რ.გონიაროვის
ფაბრიკაში, მივიღე, მრ. მანნი⁴¹. ხელნაწერი პაწეროლია მავი მივლით,

⁴¹ იხ. С.А.Клепиков, Филиграния и Штемпелы, М., 1959, с.54, № 381;
с.152, № 34.

რომელიც რიგ ჟურნალებზე მკრთალი ჟურნალსა. პანეროლია ურთი ბელი, გარდა ლუკას ბოლო თავისა და წინასიტყვაობებისა: ეს უკანასკნელი პანეროლია სხვა ბელი, სხვა ქალაქებზე (თუთრი ჟურნალ). ბელნაწერი შესრულებულია 1823 წელს.

ბელნაწერს წინ პარტული აქვს ორი, განვითარებული ჟურნალი, სადაც ქართული ანბანით ჩამოწერილი. მარჯვენა ჟურნალზე ქვირნიშანი 1835 წელს უჩვენებს. ბელნაწერს პარტული აქვს ნ. მარის მიერ ბელნაწერიდან გადმოწერილი ოსური და ქართული წინასიტყვაობები და ამ წინასიტყვაობის მიხედვით რუსული ლექსები.⁴²

გარდა ამისა, ბელნაწერს პარტული აქვს 1-34 ჟურნალზე ბელნაწერიდან გადმოწერილი მათეს ლექსები და 12 მუხლის ჩაბეჭდილი რუსული გრამატიკული წიგნი. ეს კი უდავოდ ა. მ. გრენის გამოცემულია: აქ ნახებია იგივე გრამატიკული წიგნი, რომელიც მან (ა. მ. გრენმა) შეიმუშაო საფუძვლად დაუდო ოსურ პანეროლს, გამოიყენა რა იგი თავის "Осетинская грамматика"-ში. ისიც უდავოდ, რომ ბელნაწერი იმაზე-ბოლო ა. მ. გრენთან. ბელნაწერი შენახულია კარგად, ჟურნალები ყველა მთელია, ფურცლები არსად არ არის გადამტეხილი.

არქივის მასალებიდან ნათლად ჩანს, რომ ლიბისის ოთხთავი "შავია", ლენინგრადის - "თუთრი". მარტლაც, ამ ორი ოთხთავის შედარებას ისევ ამ დასკვნამდე მივყავართ: ლიბისის ოთხთავი 1822 წელსაა დასრულებული, ლენინგრადისა - 1823 წელს. ლიბისის ოთხთავის ქალაქი 1818 წელსაა დაბეჭდილი, ლენინგრადისა - 1819 წელს. ლიბისის ოთხთავს აქვს ლუკას ბოლო თავი და წინასიტყვაობები, ლენინგრადის ოთხთავს სწორედ ესენი ურთის სხვა ქალაქებზე და სხვისი ბე-

⁴² ეს რომ ნ. მარის ბელი არის გადმოწერილი, უფრომანოვ გვიხატა ინსტიტუტის მიერ. მანამდრომდე რ. მ. ბელი ბელნაწერზე დაბეჭდვისას; ეს იქიდანაც ჩანს, რომ პ. მ. ბელი მათის სტატიის "Die Sjögrö Scheriklandschziften, Melanges Asiatiques. T. X. 1894, (C. 283) მაგრამ უხერხულად ნ. მარს ბელნაწერის ქართული წინასიტყვაობის ინტერპრეტაციის საფუძველზე.

რით დაწერილი და ბოლოს, ღებინის რთხავე სურ აჭრელებულია გადამ-
წერილი ხაზებში და შესწორებებში, რაკი იგი რჩეულ შემოწმება და შეს-
წორება, ღებინგრაფისაში კი შესწორებები მკრეწილობაა.

რჩეულ რთხავეს ღეჟსებების შედარებისას ირკვევა, რომ შესწო-
რება-შემოწმების შემდეგ ი. იალუზიძემ გადამწერებისას რჩეულ შესწო-
რებებისა მიიღო მხედველობაში და ასე შესწორებული გადამწანა, ბო-
ლო კი ისევ ადრინდელი ჩატვა, ბოლოც გადამწანა შესწორებული, მაგ-
რამ ისევ წამალა და ღაღე ღავდაპირველი, ადრინდელი ვარდნი და-
წერა.

რაც შეეხება სასტამბო დამზადებულ ცალს, რჩეულიც იწახება
მოსკოვის ძველი აქტების ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში (ფ. 381,
II 1292) აქაც რუსი ღეჟსი ქართული მხედრული ასლებში არის დაწე-
რილი, საჭაურები, საკუთარი სახელები დასაწესი ასლები და მუხლე-
ბის პირველი სიგევის დასაწესი ასლები ასომთავრული არის დაწერი-
ლი. ქართული ღეჟსისათვის (მარცხნივ) ადრინა გამომწვებული, რად-
გან ქართული ღეჟსი, ანტროპოპა ნაბეჭდი წიგნიდან, რუსი კი ხელნა-
წერიდან.⁴³ ღეჟსი შეიცავს 562 გვერდს, დაწერილია 1823 წელს. ეს
რომ მართლაც სასტამბო დამზადებული ცალია, ამას მოწმობს წიგნის
საჭაურიც, რჩეულიც ქართულადაც არის და რუსულადაც: "დამბეჭდა წიგნი
ესე საღმრთო სახარება ქართულსა და რუსულსა ენასა ღედა სამეუფოსა
ქალქსა სანკივერბურღს პირველისა სტანბის ბეჭდობით".

ამრიგად, ღებინის ცალი "მავია", ღებინგრაფისა - "მეწიწი",
ხოლო მოსკოვისა - სასტამბო.

პირველი ბეჭდვითი ცნობა რთხავეს ხელნაწერის შესახებ კუთ-
ვნი ა. ბოგრენს. ღავის "Осетинская грамматика" - ში მან მოაღვსა

⁴³ ა. მანძი, ერთი ღურჯილი ქართულა და რუსა კულტურული ურთიერ-
ობის ისტორიიდან, მაცნე, I, გვ. 173.

რეზიუმე მათე VI⁹ ("მამათ ჩვენ")⁴⁴ უნდა იქნას, რომ ღვთისმეტყველმა ანა ბერძენიდან გადმოწერა, რადგან სანაწილო ანა მიუთითებს გ.ახვლედიანმა.⁴⁵ საკმაოდ ახალი ცნობები რეზიუმე ბერძენის შესახებ წიგნში "История грузинской иерархии"⁴⁶

ა.შეგრენის სივრცის შემდეგ პ.გაბრიელიანმა აღწერა ა.შეგრენის ბერძენი (16 წელიწადი). ამ ბერძენთან შორის არის ი.ილიაშვილის რეზიუმე ბერძენის, რიგით მე-14. სანაწილო, რომ რეზიუმე აღწერას დაეძახა აქვს სამი გვერდი, მაშინ როდესაც პ.გაბრიელიანმა 15 ბერძენს ერთი - გვერდნახევარი.⁴⁷ აქ დაწვრილებით არის აღწერილი რეზიუმე ბერძენი, მოცემულია ბერძენის წინასიტყვაობა მსურარ და გერმანულად (ილიაშვილმა წინასიტყვაობა დაწერილი აქვს მსურარ და ქართულად).

"История груз.иерархий" -ში მოცემული ცნობები, მოგონებები რამხინჯებით, გამოწვეულია წიგნში "Краткий очерк истории грузинской церкви и Экзархата за XIX столетие", Тифлис, 1901 (გვ.101-102). ამ წიგნში მოცემული ცნობით რეზიუმე დაიბეჭდა და მოსკოვში. ამ ცნობის წყარო მიუთითებულია "История груз. иерархий"; ამ წიგნში დაწვრილებული შეფარება განმეორა ა.გაბრიელიანმა მათ წიგნში "Христианство в Осетии" ისიც მიუთითებს "История грузинской иерархий"⁴⁸ წიგნში "История грузинской иерархий"

⁴⁴ А.Шегрен, Осетинская грамматика, с.50.

⁴⁵ Г.Ахвледиани, Сборник избр.работ, I, с.85.

⁴⁶ История грузинской иерархий по I-ое Генваря 1825, М., с.90-92; Второе издание 1853, с.79-81.

⁴⁷ С. Salemann, Die Sjöyzerischen Handschriften, Mélanges Asiatiques, T. 2, St. Petersburg, 1894, с. 283-287.

⁴⁸ А.Гатуев, Христианство в Осетии, Владикавказ, 1901, с.54.

გამოიცა ორჯერ - 1826 და 1853 წლებში. არც პირველ და არც მეორე
გამოცემამდე მსგავსი არაფერი ნათქვამი.

პროფ. ბ. სკიტსკი თავის ნაშრომში "Очерки по истории осетин-
ского народа" დაუსაბუთებლად წერს, რომ ომბავის რაიონში მისკოვ-
ში 1841 წელს.⁴⁹

პროფ. გ. ახვლედიანისათვის ომბავის ხელნაწერი ხელმისაწვდომი
გახდა მხოლოდ 1927 წელს და აქედან მოყოლებული იგი მის ნაშრომებ-
ში ბევრგანაა მოხსენებული.

1928 წელს ჟურნალ "ჭაღუუჯი"-ში გამოქვეყნდა ომბა-
ვის წინასიტყვაობის ოსური ფაქსი მთლიანად.⁵⁰ გ. ბოჭორიძის სტატი-
აში "Иоанн Ялгузидзе" მოყვებულია ბოჭორაფიური ცნობები იალღუზი-
ძის შესახებ. აქაც იალღუზიძის მიერ ნათარგმნ წიგნთა შორის მოხ-
სენებული არის ომბავი.⁵¹ ომბავის წინასიტყვაობის შემოკლებული
რუსული თარგმანი რაზეჭა ძ. გუგუაძემა თავის ნაშრომში "О жизни
и деятельности И. Ялгузидзе"⁵² შევსა მოყვებული მცირეოდენი ცნობე-
ბი ხელნაწერის ისტორიიდან.

ოსური ენის მკვლევართაგან ი. იალღუზიძის მიერ თარგმნილ ფა-
სტებს პირველად ა. ბოჭორიძე მიუძღვნა ყურადღება. მისთვის ცნობილი
იყო ყველა რაზეჭიძის თარგმანი, მას ხელთ ჰქონდა ი. იალღუზიძის მი-
ერ თარგმნილი ომბავი ხელნაწერიც. ამიტომაც, რომ მან თავის წიგ-
ნში "Осетинская грамматика", განსაკუთრებით იქ, სადაც ბევრჯერ
განიხილავს, ასე უხვად და საფუძვლიანად გამოიყენა ეს ფაქსი.⁵³

49 Б.Скитский, Очерки по истории осетинского народа с древней-
ших времен до 1867 года, Известия СОНИИ, XI, Дзауджикау,
1947, с.224.

50 ჭაღუუჯი, № 2, 1928.

51 Г.Бочоридзе, Иоанн Ялгузидзе, Изв.ЮНИИ, III, 1936, с.296.

52 Изв.ЮНИИ, с.318-314.

53 А.Шегрен, Осетинская грамматика с кратким словарем осетин-
ско-русским и русско-осетинским, СПб., 1844, с.14-54.

ოსურის ენის მეორე რიგში მკვლევარმა ვ. მილერმა იალღუბიძის
 ფეხსტეი სრულიად უგულებელყო. "ოთხთავის" ხელნაწერს ის არ იყ-
 ნობა, დაბეჭდილი თარგმანებში კი მას მიაჩნდა უხეირო და გაუგებ-
 ველი ენით დაწერილად და, მისი აზრით, ეს ფეხსტეი არაფერს იძლე-
 ვიან სამხრეთ ოსურის ბგერების შესწავლის საქმეში.⁵⁴ ამიტომ მასა-
 ვიერი არ არის, რომ ვ. მილერის გვიანდელ ნაშრომში "Die Sprache
 der Osseten" (1903 წ.) გამოყენებულ ლიტერატურის სიაში
 იალღუბიძის ფეხსტეი ნახსენები არ არის.

სულ ორიოდე სიტყვით აქვს მოხსენიებული ი. იალღუბიძე პ. პიუბ-
 შიანსაც. იგი თავის წიგნში "Etimologie und Lautlehre der
 ossetischen Sprache", იქ, სადაც ოსური ენის იალღუბიძის ენაზე,
 გაცვრილ აღნიშნავს, რომ დვალურ (ანუ სამხ. ოსური) იალღუბიძე გა-
 მოქვეყნდა ი. იალღუბიძის თარგმანებში.⁵⁵ ვ. მილერი და პ. პიუბშიანი
 არ პაივნებდნენ იალღუბიძის ფეხსტეით სწორედ იმიტომ, რომ ეს
 ფეხსტეი დაწერილია სამხ. ოსურზე, ე. ი. ჯავურ იალღუბიძე ("ჯავურს"
 იალღუბი პირობითად ვუწოდებთ; ოსურში ორი იალღუბი - ირწული
 და რიგოული. ჯავური ირწულის კილკავია), თორემ ამ ფეხსტეიში
 იმდენი მასალა ძველი ჯავურის ბგერებისა და ლექსიკის შესასწავლად,
 რომ სხვა მსგავსი, განსაკუთრებით ვ. მილერის ეროვნულად, ძნელად
 პოძებნებოდა.

როგესაც 1926 წელს ა. ჭრეიშანი სამხრეთ ოსეთში იმოგზაურა,
 რათა შეესწავლა სამხრეთ ოსურის ლექსიკა, ის განაცხადებდა რაჩა
 ამ კილკავის ლექსიკის სიმდიდრით და ფონეტიკური თავისებურებებით.
 იგი წერდა: "სამხრეთ ოსური გვიანდელად არ იქცევა სათანადო ყურა-
 რებას მკვლევარების მიმართ... მაშინ როგესაც ფონეტიკას და ლექსიკას

54 В. Миллер, Осетинские этюды, П., М., 1882, с. I.

55 H. Hübschman, Etimologie und Lautlehre der
 ossetischen Sprache, Strassburg, 1887, с. 12

ამხრეთ ოსურისა შეუძლია ბ-
 ვებს.⁵⁶

ოსური ენის თანამედროვე
 ანტიკონიანი, რომელიც ბ
 ფეხსტეის მეცნიერულ ბ
 იქნა ოსურ ენაში სწორედ
 რიგეტიკისგან XVII საუკუნე

მოხსენება "მე-19 საუკუნე
 ხელნაწერი და დაბეჭდილი
 ასხვა ეროს გამოქვეყნდა
 იალღუბიშვიტებზე. იგი გა
 იაკიხებებს.⁵⁸

იგი მნიშვნელოვან
 რ თარგმნილ ფეხსტეის.
 ეს კი რაიმე გახდება ხე
 რადგან ეს ფეხსტეი გვი
 ვებს და კიდევ გვიჩვენ
 რომ ახლოს იყო ენობრივ

მიუხედავად გემო
 შხრივ და საფუძვლიანად
 ელოდებიან თავის მკვლ

56 В. Миллер, Осетинские этюды, П., М., 1882, с. I.

57 Г. Ахвледиани, Сб.

58 იქვე.

59 А. Тилебеламы

1929, с. 5

60 Г. Ахвледиани, Сб.

სამხრეთ მსურისა შეუძლია ბევრი რამ მისცეს მსურს ენის მკვლევარებს.⁵⁶

მსურს ენის თანამედროვე მკვლევრებიდან ურთაქმნით ურთუ.

გ.ახვლედიანის, რომელიმე ხელი მოჰყიდა ი.ნაღუზიძის მიერ თარგმნილი ჭექსები მცენიერულ შენაწილს. მან თავისი მცენიერული კვლევა-ძიება მსურს ენაში სწორედ ნაღუზიძის პაიწყო. 1928 წელს ოქსფორდში, ღრინტარისგმა XVII საუკუნისათვის კონგრესზე წაკითხულ იქნა მისი მოხსენება "მე-19 საუკუნის პასაწილის უცხო და გამოყვანილი ხელნაწერი და პაბეჭდილი ძეგლები მსურს ენისა"⁵⁷ მკვლევარმა სხვა-პასხვა რჩოს გამოქვეყნა წერილები ნაღუზიძის ჭექსების ენობრივ თავისებურებებზე. იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ღრინტარის საკითხებს.⁵⁸

იგი მნიშვნელობას აძლევს ურთუ.ა.თიბილუვი ი.ნაღუზიძის მიერ თარგმნილი ჭექსებს. იგი ამბობს, რომ ნაღუზიძის ჭექსებიდან მუ კი რამე გახდება ხელმისაწვდომი, ეს ღრინა დვინტასის ჩვენთვის, რაგან ეს ჭექსები გვიჩვენებენ მსურს ენის ადრინდელ თავისებურებებს და კიდევ გვიჩვენებენ იმას, მუ ასიოდე წლის წინ ჯავერი რ-გორ ახლოს იყო ენობრივად რიგორულ რიპლეთთან.⁵⁹

მიუხედავად გემოქმედისა, ი.ნაღუზიძის მემკვიდრეობა ყოველ-მხრივ და საფუძვლიანად არ არის შენაწილილი და ეს ჭექსები "ახლაც ელოებიან თავის მკვლევარს და გამომცემელს"⁶⁰

56 В.Миллер, Осетинско-русско-немецкий словарь, III, Л., 1929, а.а.ღრინიანის წინასიტყვაობა.

57 Г.Ахвледiani, Сборник избран.работ, I, с.5.

58 იქვე.

59 А.Пыльман, Записки Языковед, Фрунзе, XI 1928, с.5

60 Г.Ахвледiani, Сборник избранных работ, I, с.5.

როგორც აღვნიშნეთ, ი. იალღუშიძის მიერ შესრულებული ხელნა-
წერი ტექსტების ჯარბა, ხელთ გვქონდა უავტორო ხელნაწერი "მსურ-
ქათული საუბრის წიგნი", რომელიც იწახება საქართველოს ცენტრალ-
ურ ისტორიულ არქივში. 38 ფურც. 22 X 18, ქაღალდზე; ყრიანი,
თავ-ბოლო ნაკლები; ფონი 1446, საწივე № 58. XIX საუკუნის პირვე-
ლი ნახევარი (ხელის მიხედვით), შემოსულია ვახტანგ ფიჭხელაური-
საგან (სოფ. იკოთა).

საუბრის წიგნის მარცხენა მხარეს მსურს წინადადებები, სიტყ-
ვები, ფრაზები და არაკლები, მარჯვენა მხარეს - მათი ქართული
თარგმანი; შიგადაშიგ შუაში, ან მარჯვენა კიდეზე მიწერილია მათი
რუსული მნიშვნელობა (გვ. 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23).

არაკლები ორია, ორივე სულხან-საბა ორბელიანის "სიბრძნე სიჭ-
რუისა"-დან ამოღებული: 1. "ქურდი მკერავი", 2. "ვირი და მგელი".
ამათ მოსდევს "წერილი ძმასთან" - წიგნი, თუ როგორ უნდა პაწე-
როს წერილი (გვ. 53-54-55); 79 გვ-ზე 8 ურთიკავიანი ლექსებია
მხოლოდ მსურს. და ბოლოს ორი ბლაპარაკი: ერთი ძალიან მოკლე (გვ. 83)
მეორე ძალიან ვრცელი და საკმაოდ უცენტრული (გვ. გვ. 84-88), რისთვის-
საც მას მსურს თარგმანი არ ახლავს.

"წიგნი" უავტოროა, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ იგი დაწერილია
ქართველის მიერ. მან ქართული შესანიშნავად იცის, მსურს არ იცის,
იწერს ისე, როგორც მას ესმის და ამიტომაც, რომ ასეთი უბედოე შეც-
დომებიც არის სავსე მსურს ნაწილი. მსურსსათვის ავტორს გამოყენე-
ბული აქვს ქართული გრაფიკა და, რა თქმა უნდა, მსურსს განსხვავე-
ბული მკერავებისათვის არა აქვს ნახშირი რამე გამაგებინო წიგნი:
მსურსს 2 მას გამოყენებული აქვს ი-თი, ჯ კი - ა-თი. მაგ.,
"ქაფი" ("რომელი") - "წიგნიში" ასე გვაქვს, უნდა ყოფილიყო - ქაფი
(გვ. 23), "რაქი" ("პირი") - უნდა იყოს "რაქი" (გვ. 62) და სხვ.

ჩვენივეს უცნობი
დან ნათქვამი ჩაბნ: ხმა
მსურს ტექსტებში აღნიშნ
65, 66, 51 და სხვ.).

ფონეტიკურად სას
მიერნი ვიღარები ბოგ ს
მიწინა აფრიკაზმები.
გვერდზე კი "ჩი", "ხ
ლი") გვ. 43 და სხვ.

ტექსტებში "ვა"
(< ბაბაუაბ), "ოპ"
30, 45) და სხვ.

"საუბრის წიგნი
სიტყვები, გმინები,
ბოგნი სიტყვა ღებია
"ღობიო"), კაცის ტ
ფრინველი (გვ. 43-4
ამ სათაურის შემდეგ
ეჭვივადღებები.

"საუბრის წიგნი
"მანკვი" - "ურთ
წილსა და ჯავურთ
"ვაჭარას" წიგნი
("მანკვი") და
ფიჭხელაური იკერტ
ამრიგად,

ნის პირველი ნა

ჩვენი უცნობი ავტორი ქართულია, ეს ზეპირდების ფაქტები-
დან ნათლად ჩანს: ხშირად სიტყვებს "ახალგაზრდა", "ფინი" და სხ.
მსურ ფაქტებში აღწერილია გინის პირები, სახელთა ბრუნვები (გვ.
65, 66, 51 და სხვ.).

ფონეტიკურად სასაუბრო ფაქტები ყურადღებას: აქ უკანაენის-
მიერნი ვეღარები გოგ სიტყვაში დატულია, გოგში - უკვე გადამსული
შიშინა აფრიკაფებში. ასე მაგ., "ქი"- (ვინ) - 29 გვ-ზე, 36-ე
გვერდზე კი "ჩი", "ხუმათაგი" ("ფეხილი") - 43 გვ.; "სიკი" ("ფე-
ლი") გვ. 43 და სხვ.

ფაქტებში "უა" რიფთონი "ო"-შია გადამსული: "ბაფი"
(< ბაფაფა), "ოპ" (< უაპ), "ოხსფ" (< უახსფ) (გვ. გვ. გვ. 24,
30, 45) და სხვ.

"საუბრის წიგნი" საინფორმაციო ეფესიონის მიხედვით. აქ არის
სიტყვები, გინები, გინური ფორმები სხვადასხვა რიგსა და პირში.
გოგ სიტყვა ზემაფურადაა მოცემული. ასე მაგ., მცენარეები (ყაფურ
"ღობილი"), კაცის ტანისამოსი, ცხენის იარაღი, გაჩეული ნაძირი და
ფრინველი (გვ. 43-44), სახლის მოწყობა, ღვინო (გვ. 46). ყველა
ამ სახატრის მემდეგ ჩანოწერილია მესაფერის სიტყვები ქართული
ეფესიონებში.

"საუბრის წიგნი" ერთი მნიშვნელოვანი სიტყვა გვხვდება -
"მანკი" - "ერთი ბეჭი" (გვ. 24). ასეთი სიტყვა რეკანდელ ირ-
ნულსა და ჯავურში არა გვხვდება. რიგორში კი მახჩაქაქ
"კატარას" ნიშნავს. რიგორც ვხედავთ, რიგორში მახჩაქაქ
("მანკი") და "საუბრის წიგნი" "მანკი" ფონეტიკურად და სემან-
ტიკურად იდენტური არიან.

ამრიგად, "საუბრის წიგნი" წარმოგვნილია მესაფრამდე საუკუ-
ნის პირველი ნახევრის სამხრეთ მსურის ენა. ამას ამტკიცებს სასაუბრო

(რ. XV, 20) - "რადგან ვერა ბერა ნიხსა რა აბოროს უფორა მას".
 „Нѣр хрѣбѹт њѹеѡ мѣбѣхсѣхѡа аѡмѣ ахѹеѹт мах
 фѣсѣгѣоѡ нѹсѣхѣхѡ“ - "აწ უკუა მოვარიტ ყოვერი მთყუარნი
 რა აბოროს მიცავთ მე ჟამნასკნელიტა აბოროის ყოფიტა" ("ვაიმკრედი-
 ტ კურთხევანი", გვ. 43).

1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323
 2324
 2325
 2326
 2327
 2328
 2329
 2330
 2331
 2332
 2333
 2334
 2335
 2336
 2337
 2338
 2339
 2340
 2341
 2342
 2343
 2344
 2345
 2346
 2347
 2348
 2349
 2350
 2351
 2352
 2353
 2354
 2355
 2356
 2357
 2358
 2359
 2360
 2361
 2362
 2363
 2364
 2365
 2366
 2367
 2368
 2369
 2370
 2371
 2372
 2373
 2374
 2375
 2376
 2377
 2378
 2379
 2380
 2381
 2382
 2383
 2384
 2385
 2386
 2387
 2388
 2389
 2390
 2391
 2392
 2393
 2394
 2395
 2396
 2397
 2398
 2399
 2400
 2401
 2402
 2403
 2404

ပုလဲဒုဒ်

ბუნაწერებიც დიდი ღირსება სწორედ ის აქვს, რომ მასში შე-
სრუებულია ენობრივი მოვლენები, რომლებიც ნათელს ჰყენენ ოსოლოგის
ერთ-ერთ პრობლემატურ საკითხს - ჯავურისა და დიგოროს სიახლოვეს.
ეს ენობრივი მოვლენები, რომელიც დავინახეთ, შედრება:

1. პერადობის (z , K , K_z) პარამეტრები და არა ადრეკატეგორი-
კალ ძვ.ჯავურსა და რეგორუდში.
2. ტრინტონტები ძვ.ჯავურსა და რეგორუდში.
3. ტრინტონტური ირეგორი რეგორი.
4. სემანტონტური ირეგორი რეგორი.
5. რეგორი, რეგორი მხორი ჯავურში და რეგორუდში.

၀၂၆၂၈၈၈

საქარტველთა აზნაურნი იმანვე გიგანდისძე იალაყბისძე ვარ მე წი-
ლა მე-სა. მცავეს ცოლი და ორი ძვირი. ვითბილი ვარ ოსტაპა მინა. წარ-
მოება ჩემი არს ბუნებრივ ოსტაპა აზნაურთაგან. გარდა ქარტულთა და ოსტ-
არისა უნდა, შემიძლიან ჩაიყვანონ ლაპარაკი რუსულსა და უნდა გედა.

ძროსა ჯერეთ მიყრ წიგნებშია ჩემისა და წარმოყვანილი ვიქმენ
მე ოსტაპაგან საქარტველთა მინა. სადაც საქარტველთა მეფემან ირავ-
ლი მეფემან, ასევე ჩა ჩემისა წარმოებებისა, ბრძანა მიცემია
ჩემი მამისა არხიმანდრიტისადმი ნათლის მიცემის მოწასტრისა, სას-
წავლელად კითხვისა საკვლესიოთა წიგნთა და ქარტულთა უნდა გედა,
რომლისადმი განვიხილავთ მასთან და ვიმეფოებოდი ხსენებულთა მო-
წასტრისა მინა. მე მისსა ნებთავე მეფის ირავლისა და ვიყავ წარგზავ-
ნილი პავლი გარეხის უბანდის მინა ყოფილისა მურ მივპედი მოწასტრისა
იმანვე ქარტულისადმი. ვითარცა მიყვანისა ირავლისა. სასწავლელად
სიყვარულშია, განსაწავლელად ამისადმი პავლი მასთან ბრძანებო-
თა მეფისა და მამისა. ოქვს იმანვე იგი იქმნა ალყვანნილი ხარისხსა გე-
და მიწვეული მთავრობისა და წიგნისა უბანდისა გედა. მე განვიღო
ჩაიყვანისა მიმასა, მასწავლელმან ჩემმან ყველა მიწვეული წიგნებ-
მან წარმადგინა მე მეფისადმი. ჩემმანც მიმიღო მოწასტრით. და ალ-
მითვეა მე მიცემიარ სავიამასა საბრძოლესა. გარდა მე ამით ვერ ძალი ვი-
ღვ სარგებლობად მსწრაფად მოწვევნილისა სიკვდილისა მისისა გამო.
და პავლი სავითარსა მბრუნველობასა ჩემსა გედა. ვიგზავებოდი მესთან
მომსახურე. გარდა ოქვსა და საქარტველთა მევინა ქვემეფეობითა
მინა რუსეთისა. მაშინ საქმეთა მინა ოსტაპის ურისადმი მესახვედრთა
პოვნილისა ორნისძეებისა გამო. და ცოდნითა ოსტარისა უნდა, ვიყავ
მე მხმარებელი აქარისა სამხედრო სამოქალაქოს მთავრობისაგან შემდგო-
მითა სახითა. ჩემ-სა წიგნსა ღებრევილთაგან აგვსტოს ღებრევი ვიმეფო-
ებოდი პოლის კომანდირის კავკასიის ორანდერის პოლისს სვიმონოვისა
თან ჟამისა მწმუნებულისა მისდა საქმისა და ოსტაპა გედა. მიცემიარ

ჰრწმუნებდათ არა თუ ოდენ განმგებლობითა და გულის მოდგინებობითა. არა-
მეც წარმატებობითა და სარგებლობითაცა. წესდებისაჲ სხვისა მორის ცნო-
ბიერ არს მათისა მაჲსად ყრ უსამღუჭოველოებსობისა მიტროპოლიტისა და სა-
ქარტველთს ექსარხოზის თეოფილაქტესადინი საქმიებაჲს მსუთისა სასურ-
ელთს კომისიისათა. წესაცა მან საკუთრად თვით მასთან ვიმსახურე მე
მაისის თვითგან. ჩუი -ის წლისა. და ვიყავი მოხმარებულ პირველად ერ-
თბაშად ბლაღოჩინის ეკვანოზის ელიოზის მისათანა აღმებნებასა ზედა
ეკლესიასათა, აღმებნებულთა აწ სამრევლოთა მან დიდის ღაბვისათა -
მეორეც მათთან მაჲსად ყრ უსამღუჭოველოებსობამ მარწმუნა მე თარგმნა.
ქართულითგან მსურსა ენასა ზედა სამწუხროთა და საცისკროთა ღოჯა-
თა. საქრისტიანოესა კაცებნიმოსისა მოკლითა მასთანა გნებობისა
ჰსწავლითურთ და საღმრთოესა ღიჭურღიისა წესდებანიცა პირველნი დაბეჭ-
დიერ არიან აქა ჭედილისა მან. წესდამრთო ღიჭურღია დაბეჭდინიერ არს ჯერ
წერილად. წესდამრთო -ის ჟებერვლითგან. ამის ჩუი-ის წლისა განწესებულ
ვარ ჭედილისის სემინარიასა მინა მასწავლებლად კლასსა მინა. ქართულ-
სა და მსურისასა ჰრწმუნებობითურთ აღზრდად მემოსრულთაცა სემინარიასა
მან მსუბის მვირთასა. გარდა ამისა დროსა პირის პირთა მათისა მაჲსად
ყრ უსამღუჭოველობისაგან დაჰარაკათსა მომსვლელთა ჭედილისა მინა მსთა
უფროს უფროსთა კაცთა და დეპუტატებთა თანა ახლად მოქცეულთა ქრისტი-
ანობასა მინა მითურთა ერთასა. ვიმხარებნი სიყვავერ მთარგმნელად
აზნაური იოანე იალღუზის ძე.

1820 წ.

მარტოეზი უსაბუთოა და უნდა
გაუქმდეს.

მიზიდავს ვიფიქროს რა ადრინდელად წაბრუნოთ ენისაგან და
 და ურთიერებებშია ჩემთვის, რამდენადღაც დაუშვებელია ურთიერების
 რა ვადასტოვებს მათი რესურსი, რათა დაიწყოს რაღაც სასაუბრო
 სასაუბროდ ჩემთვის, დაიწყოს რაღაც სასაუბრო და
 რა, არცაა სასაუბროდ რაღაც, ვერ ვიპოვებ რაღაც მის-
 დაწყება რა მისთვისაა ჩემთვის სასაუბრო.

Թ՛Յ ընկա մաթաւոյշուր սամիթըղոյծնկսժան Թրժանդըծուրոցո Կըմք,
 Դ՛ն Ժարժանըղո յարժուրո յոսշոքս յնաս ճըք իրաթըննից սաքքընո-
 յոն լոյժնոն. միցըմնիժաթշուրման Թ՛Յնկա մաթաւ Գ՛ժ սամիթըղոյծն
 յարժնըքան ժանմաննըն մի, ը մի ժընըննա ինկսա ժարժանըղ
 լոյժանն սաթնկրոնն ը սամիթնոն, ժըմոյնըծուր յաթնոնմոսն ը
 յոննթոնըծոն ծըղոննոն սնաշու, Դ՛ննոյ Գ՛նն ըժըթոն յճն յոն
 յոնն ընթնա յարժուրս ը ոսշոքս յնաս Դ՛ն յարժուրս սաքքընոն
 սոն. Թ՛ժ Թ՛ՅնաՅ Թրժանընն ժարժանըղ մի սաթմոն յանն ընթնա.

[illegible]

Սոժճեղընի յետ արհա՛ն և, շրճընճա՛ս ԼՅՍԻՍԱ յճԱՍ Զ՛Ս ԵԼԽԱ,
Ը, ԼՅՍԻՍԱ ԺԱԹԽԵՅԻՆԵԼԵԼԻՆ ԵԼԱ Գ՛ՐԻ ԴԱՐԽՅՐԻՆ ԵԼԽԻՆ ԺԵԻԺԵՅԵՐ ԵՄ՝
ՆԵՐ ԺԵԽԱՆՅԵՅԵՐ.

[illegible]

ოვსურსა გამოთქმასა. ე. /5/ ახლარ პოვნილ არს და ბ /2/ მიწებურ
არს რუსიულისა ენისაგან. ქართულთა ასოთაგან, საკვლეპიოთა ძალუმთ
მოხმარებულ ყოფარ საკვლეპიოთა წიგნთა შინა, ხოლო სამოქალაქოთა
ჯერწერილსა შინა.

ესრუთითა სახითა პავსოე რა პასაბამოშითი საფუძველი წერილისა
ოვსურისა ენისა, წარმოვუბენ მას კეთილგანხილვასა ჟეჭენისა მაღალ-
ყოვლად უსამრუტელესობისასა, და უკეთუ ჯარს იქმნეზის იგი კეთილმო-
რეკილეობითისა ყურადღებისა ჟევენისა; მაშინ არა კეთილმეგობრთა პა-
ბეჭდვად რაოდენთაღე წიგნთა ამბანთასა სასწავლებლად ოვსუთისა ჭაბუკ-
თა ბუნებითსა ენასა ბა წერილსა და კითხვისათვის, რა ჟონითა ამით
განემზადოთ მათ გზა უარესისა განვითარებისადმი.

უღრმესითა კეთილ-მოწინებითა მაღლისადმი გვამისა ჟენისა მაქუს
ბერნიერება, რა ვეგებოდე და ვიწოდებოდე უმოწყაელსო მწვემიმთავარი
ჟეჭენის მაღალ ყრ სამრუტელეობის უმრადელსი მსახური იოანე იალუ-
შისძე.

მანსი ჩუკ /1820/ თბილისს.

ფონი 488, № 508, ფურც. 3-4

მოწყალეო წელმწიფეო ჩემო თავადო
შალვაჲ რევაზისძეჲ

თბილისში მცხოვრებელი ოვსეთის აზნაურთაგანი უფალი მუბერნსკის
საჯარეოარი ივანე იალუზის ძე, რომლისათვისაც განვლილსა ჩუგ-სა
წელსა /1820/ წინამთაბოღილსა ჩემსა განსვენებულს ყოვლად სამღუბე-
ლოს მიტროპოლიტს თეოფილაკტეს ურბნუნებია თარგმნაჲ ქართულითგან
ოსურსა ენასა ზედა წმინდისა სახარებრისა ყოველთავე ოთხთა მახარებელ-
თასა, რისაც აწ შეწვევითა მფთისათა შეუსრულებია რა მრჩია ესე ღვი-
სი, მთხოვს, რათამცა ჟამსა შესწორებრისა მის ნათარგმნისასა მასთანა
და თქუენთან მყოფს მამას დეკანოზს გიორგი ბიბილუროვისა თანა ჰქონ-
დესთა თქუენგან ნება რა იმყოფებოდნენ ორნი ანუ სამნი ნათელუბურნი
ქრისტიანეჲ ოვსნი თქუენთა ყმათაგანნი, ესრეთნი, რომელნიც იცოდენ-
მცა კარგად მამულისა ღვისისა და ქართული ენაჲ; და შეეძლოსთ განმარ-
ტება მათ ლექსთა, რომელნიცა აწ წმინდის სახარებრის თარგმნითგან
იყვენ მათთვის მიუხეობელნი.

რომლისათვისაც მოწმობად გთხოვთ თქვენო ბრძენივალეზაჲ რა ნება
ჰსცეთ, ვინცა აღარჩიოთ უფლის იალუზისათანა ესრეთნი მცოდნენი, -
რომ იმყოფებოდნენ ამას მფთისა სათნოსა და საზოგადოჲ სასარგებლოსა
საქმესა შინა. ვიდრე შესრულებადმდე შესწორებრისა ყოვლისავე ნათარ-
გმნისასა, რომელითაცა განსაჯრცობელად სასუფეველისა ქრისტიანსა და სა-
ცხოვრებლად ახლად მოქცეულთა ქრისტიანთა აჩვენებთ თქუენსა გულმოდ-
გინებასა და ერგულებასა.

იოანე არხიეპისკოპოსი

ფონრი 488, № 508, ფურც. 27

ო რ პ ე რ ი

მცოფსა სასახლისა ჯარსიასა შინა თავადის

შალვა ერისთავისა და მამას გუგანოზს

გოგორგი ბიბილურს

თბილისში მცხოვრებელი ოვსიანის აზნაურთაგანი უფალი ღუბერძნის
სჯარტყარი ივანე იალუჭიძისძე, რომელსაც წინა მოპოვებისა ჩემისა
განსვენებულის გულად სამღუშელოს მიფრთხილების მეფილავებაგან
ჭეშნებია ჰრმუნებულის გაძაბარგინაჲ ქარტულითგან ოსურსა ენასა გე-
რა წინდებისა სახარებოსა გულელთავე ოთხთა მახარებელთასა, რომელსაც
შეუსრულებია რა აწ მრემა ესე ღვინი, და ჰსურს რა შეამოწმოს იგი
კარგთა მცოდნეთა თანა ვითარცა ოსურისა, ეგრეთვე ქარტულისაჲ ენი-
სათა, მთხვარს იგი რათამცა თქუენ თანაშემწე ექნეთ მას შინა.

რომლისათვისაც მოგიწერ თქუენ ვითარცა მსახურს ქრისტიანსა,
რა იწყოთ აწვე შესწორება ამის ნათარგმნისა მას უფალს იალუჭიძის-
თანა და ორთა ანუ სამთა ნათელუებულთა ქრისტიანებო ოვსთა თანა, რომ-
ელთაც იცოდნენ კარგად მამულისა ღვინისა და ქარტული ენაჲ, რომელ-
ნიცა ამისათვის პანიშნულ იქმნებოდა მათის ბრძანებადების თავადის
შალვა რევაზის ძის გმთაგან მისთა.

№ 517

4- июня 1822

Тифлис

ფონი 488, № 508, ფურც. 28

მისს მალაღ 9-რ უსამღვდელოესობას
უწმიდესისა სინოპის ჩიუნს, მალაღ 9-რ
უსამღვდელოესს იონას არხივეისკოპოსს
ქარტლისა კახეთისა და ს რ საქარტველო სა,
ეფსარხოსს და კავალერს

ლუბერსკის სკვრეფრისა იონა
ილიუშინ ძისაგან

რ ა ვ რ თ ი

ჩუ ვ ბ-სა წელსა, ივნისის 7-სა რიცხვსა მივიღე წება ჟენისა
მალაღ 9 რ უსამღვდელოესობისა განმარტვისათ ს და გაგონებისა წიგნისა
სახარებისა ახალ ნათელ ღებულთა ჟესთაძინი. რ ღიფა არს თარგმნილ ქარ-
ტულით ჟესთა ენასა ბერა. ამი ჰაბრისა მიწმენებელ წარმწვერ და მთვერ
სახელსა უფლისა კოლაჟსკისა სკვრეფრისა ლავაძისა მალაღ რეპაზის ძის
ერისთვლისასა, რომელიც არს ღუბეის უბერსა სოფელსა იონის. აქა მავ-
ყავით მღვ ღრი განმარტვით გამომიქმედებია თუ რწი უსარგებელს არს წარ-
სამართებლად ამ საღმრთოესსა ჰაბრისა. და ესრეთ სამეჯობინარა შემრავ-
ნი წარწმენითენით ამიერ რუმელითა წარგვიქმედა ლავაძი ერისთვ
მეკანოზისა გიორგი ბიბილურელით. და მივებოთ ამათსავე სამეჯობელთა
ახალ ნათელღებულთა ჟესთა სოფელბთაძინი. მახლოებელ ჰაგარასა იონისა
მცხოვრებთა. გარნა აქა გამოაჩინა მოქმედება კეთილი და საღნო ღმისა
ლავაძინ მალაღ ერისთვიან. შემოკრიბნა მუნ მცხოვრებნი ყმანი ღვინნი
უფროს უფროსნი კაცნი სმენად შემძლეებლნი. და სხვანოცა ხალხნი. და
პირველ დაუბებრა კეთილ მომბიობა წინადადებითა. ამ საცხოვრებელთა
ჰაბრთა გულის მოგონივით სმენისაჲთ. განამახვილებრა განაწილებრა
და წინათ განამზადებრა მას ერსა. და მი ვიწყებოთ ესრეთ. უფალ
გიორგი მეკანოზი წარმოკთხევრა ქარტლისა ერისა მუხელსა. ამასვე მი

წარვუკითხვედი მსურარ. და რუსული სახარება ეპყრა ღვინო თავისა
შაღვა ერისთავსა. ჟვეთუ საჭირო იქნებოდა ურთიერთისა შესწორებო-
სათვის. და ჟვეთუ დასჭირებოდა განმარტვა ეპყრებოთ რაოდენ ძალ
გვეძღვა. და ჟვეთუ არა მათსა განგებდასა ვაჟმარებოთ. და ესრეთ
სრულ ვაჟვაცით სიძე კახიკი თავი სახარებოსა სოფლებითა ამით ში გონჯარს,
ღვთიანს და წიგნებს. ჟამი ესე არს უმეცეს სხვათა ერთთა და მჭირნი
მუშავობად ნიჭიერებთათვის და უბოძესა გონისა და მამულისა მუშაობ-
თა ზეს. რწმანთა ღვინო ვხედავდი. რწმ ესე ვითართა განმგებლობათაჲს
საჭიროდ ითხოვდა ამი თავისა შაღვა ერისთავს სახლი ღვინო. გარნა
სიყვარულისათვის წიგნსა. და ალასრულებსათაჲს ბრძანებულისა ჟქნისა
მაღალ ცი უსამრცხვოესობისა ყოველივე საჭიროება სახლისა ზესისა
აღვირ დაუტევა. და შეუძგა ამი კეთილსა შემწეობასა. ამასთანავე
დევანობიჭა გიორგი ბიბილურავი რაოდენ ძალ ეძვა იგულისხმობინა ჟა
და გარჯა შესაწვეწველად ამი საღმრთოჲსა ჰაბრისა. და ვინაჲთაჲნი მი-
ვიღე ამითგან ესრეთ სათნო წიგნსა შემწეობა . მაჲს ვაღებულებ
რათა კეთილ მოქმედება ამითი უბაძელსად განუცხადო ჟქნისა მაღალ ცი
უსამრცხვოესობასა.

ღუბერსკის სკრუტარნი იოანე ნაღუზისძე

ივლისს 7-სა ივლისა 1822-სა წელსა

ფონი 488, № 508, ფურც. 32.

მაღალ ყრ უსამღუპელოესო ნიუთუო
უმიწყაღესო მიწყემსო მთავარო

ჩემგან უპატივცემულისი ნიჭნი მაღალ ყრ უსამღუპელო-
სობისა ჟუჟენისა მივითუ იუნიისის 3-სა რიცხვისა რომელიც იყო
აწერილი იუნიისისა 9-სა რიცხვისა, რომელსა 516-სა ქსეცა.
ამა ჰაზრსა 8-სა რაზამისა უფალს ჟუჟერსკის სკრეტირის იოპნე
იარუჟისძეს მუჟენიოდე ნისა სახარებისა მესწორებასა, და
ახალწაღებულთა ჟესთაძინი გაგონებასა მათ რომელიცა მუ-
ჟეცა მიყის ჩემისა მუდღებისაძებრ მსწრაფი აღსრულებასა ამა
ბრძანებულისასა. და რჩევითა იოპნე იარუჟისძის მისათა წარ-
ვემართენით ჟესთაძე ყმათა ჩქეწ ნთა სოფლებთაძინი. ესრეთ პავის-
წრებრით უმიწყესთა სინენაძე მუმიდღებულთა ჰაყთა. და ხალხთაყა
და ვიწყებრით წარკითხუასა 3-რ ქარტულისა, და მ-რ მსურისასა
მიხეიითი მიხელაძე. რომელსა ისმენდნენ კრძალულაძე. და ვიხილესა
სარგებლობაჲ ამა მოქმედებისა მათ ჟესთა მინართ ვინაჲგან
განმგონნი ღმობიერ იუმენენ. და რომელიცა ყრევილადიყა. და
უწოდენ დიდაძე პავლეუჰანაძე თავთა ჟესთა ამა საცხოვრებულთა
მოძღურობათაგან ს-რ უცნობელობისათვის. და ითხოვდნენ რათა
განხიიროეს ესე მათ მორის. ვინაჲგან არა ვარ ს-რ უმიყარ
ჟესთა ენისა და იკითხებოდა რა მიხეიითი მიხელაძე ქარტული და
ჟესური მესმობა თარგმნილი კეთილი და ად-რ გასაგონი მათი რ-
მელსა ისმენდნენ. და სიამოვნებდნენ; ამის გამო ჩემს მიხრით
ვრაცხ უპირქეღეს სასარგებლოდ წარსამართებლად კომისიისა გარ-
ნა უმიწყესობაჲ ყოველთა უწყის მაღალ ყრ უსამღუპელოესობამან

ქვეყნის უმცირესობის წინააღმდეგ
მისი ძალის უფლებაა.

ქვეყნის მართლმადიდებელი
მართლმადიდებლის სასულიერო მსახურის
ძალის უფლებაა.

გ-სა იუსტისა, ჩვენი-სა წილისა, მისი

მისი მართლმადიდებელი
მართლმადიდებლის სასულიერო
მსახურისა

ფონდი № 488, № 508, ფურც. 31